

С.В. Незамова, студентка групи ПВШ – 10-Г-1 Інституту менеджменту та психології ДВНЗ «УМО» НАПН України

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті аналізується проблема розвитку творчих здібностей студентів у психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: розвиток творчих здібностей, студент.

Аннотация. В статье анализируется проблема развития творческих способностей студентов в психолого-педагогической литературе.

Ключевые слова: развитие творческих способностей, студент.

Annotation. The article analyzes the problem of students' creative abilities in psychological and educational literature.

Key words: creativity of a student.

Актуальність. Ідея пріоритетної ролі освіти в розвитку сучасного суспільства, в забезпеченні на її основі стійких позицій на світовому ринку стала провідною у визначенні освітньої політики розвинених країн. Сьогодні в Україні також здійснюється широкоформатна освітня реформа. Стратегію і напрями державної політики в галузі освіти визначено Конституцією України, Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національною доктриною розвитку освіти, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту».

Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, а одним з пріоритетів державної політики – особистісна орієнтація освіти [3, с. 280].

Водночас глобалізація економіки, демократизація та формування інформаційного суспільства, розширення міжнародних зв'язків, приєднання України до Болонського процесу, інші виклики часу вимагають утвердження нової парадигми освіти, впровадження особистісно-орієнтованих технологій

навчання, індивідуалізації навчального процесу, реалізації принципу щодо освіти впродовж життя, посилення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питань морального виховання молоді зробили сучасні вітчизняні вчені: І.Д. Бех, П.Р. Ігнатенко, П.П. Кононенко, Н.І. Косарева, М.Ю. Красовицький, В.Г. Кузь, І.В. Мартинюк, В.Л. Поплужий, Ю.Д. Руденко, М.Г. Стельмахович, Б.М. Ступарик, А.М. Фасоля.

Широко і фундаментально розкрито системний підхід до соціально-педагогічних явищ, процесів, об'єктів у наукових працях В.Г. Афанасьєва, І.В. Блауберга, Т.І. Ільїної, Ю.М. Козлова, В.П. Кузьміної, А.Г. Куракіна, А.Д. Сараєва, А.І. Уймова, С.Г. Устича, К.Д. Ушинського. Окреслені підходи правомірно використовуються у дослідженнях проблем навчання, виховання і розвитку студентів.

Аналіз наукових джерел переконливо доводять, що молодь не знаходиться під постійним виховуючим впливом матеріальної і духовної культури. Нажаль, до навчально-виховного процесу не повною мірою включаються принципи: особистісно-орієнтованого навчання; національного виховання; культуровідповідності, народності, які передбачають примноження духовної культури нового покоління, засвоєння історії свого народу, мови, національних традицій, звичаїв, що забезпечує духовну єдність поколінь.

Мета статті: аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку творчих здібностей студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні існують різні вікові періодизації фаз розвитку дорослої людини. За міжнародною класифікацією завершення юності і початок дорослості починається для жінок в 20 років, а для чоловіків – в 21 рік. Отже, більшість студентів в період навчання у ВНЗ завершує свою фазу юності і переходить у фазу дорослості. У цей період завершуються головні фази біологічного,

особистісного розвитку студента та формування основних рис його характеру.

Між тим, розвиток організму й особистості студента характеризується рядом суттєвих протиріч.

У процесі його життя виникають протиріччя між спадковістю і середовищем, різними регуляторами його життєдіяльності. Настання фізичної, розумової та трудової зрілості не співпадають в часі. Так, фізична зрілість вже, в основному, завершена, то розумова й трудова ще ні.

Дослідження психологів показали, що в другий період юності розвиток таких важливих для навчання психічних процесів, як мислення, пам'ять, увага відбувається нерівномірно. Особливо помітні «спади» і «підйоми» у розвитку мислення і пам'яті. «Підйоми» у розвитку мислення припадають на вік 20, 23 і 25 років, «спади» – у 22 і 24 роки; «підйоми» у розвитку пам'яті припадають на 18, 23 і 24 роки, «спади» – на 22 і 25 років.

Наведені дані свідчать про суперечливий характер розвитку психічних функцій та інтелекту.

Розвиток творчості і творчих здібностей студентів у своїх працях описував О. Ф. Бондаренко [1]. Автор зазначає, що творча уява передбачає створення, конструювання нових образів, оригінальних ідей, втілених у продуктах технічної, наукової, художньої чи іншої творчої діяльності людини. Цім важливим дефініціям вчений дає наступне визначення.

Творчість – один з вищих проявів людини, власне людське прояв. Адже тварина нічого не створює, крім суто інстинктивного будівництва гнізда або нори, а люди, на відміну від тварин, здатні до творення. Творчість – це величезне напруження сил і виникнення особливого, властивого йому стану, яке називається натхненням.

Уява – психічний процес, який є передумовою і умовою такої продуктивної діяльності людини, в якій створюється продукт, тобто ідеальний (в образі, в тексті) або речовинний (у вигляді інструменту, виробу) об'єкт, що має особисту або суспільну цінність. Уява наділяє людей

особливими рисами: одухотвореність, романтичність, спостережливість, креативність.

Творча уява – дорогоцінний дар, пов'язаний з мисленням, розумовими операціями порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення. У творчій уяві яскраво проявляється аналітико-синтетичний характер мозкових процесів, властивих цій функції психіки. Але, ніяка окрема здібність не може забезпечити успішне виконання діяльності [1, с. 103].

Здібності не тотожні набутим знанням, умінням і навичкам. Здібності виступають як нервово-психічні передумови до потенції формування функціональних систем які і забезпечують оволодіння знаннями, вміннями і навичками і в той же час самі формуються і розвиваються в процесі навчання [1, с. 173]. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, які забезпечують успіх у діяльності, легкість і швидкість оволодіння нею.

Що ж таке «творчі здібності» або «креативність» (від лат. creatio – творення)? Американський психолог Е. Фромм запропонував таке визначення цього поняття: «Це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду». Основними показниками творчих здібностей є швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість [6].

Швидкість думки – кількість ідей, яка виникає за одиницю часу.

Гнучкість думки – здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати в іншому. Гнучкість – це добре розвинутий навик переносу (транспозиції). Вона забезпечує вміння легко переходити від одного класу явищ, що вивчаються, до іншого, долати фіксованість методів вирішення, своєчасно відмовлятися від скомпрометованої гіпотези, бути готовим до інтелектуального ризику і до парадоксів.

Оригінальність – здатність до генерації ідей, які відрізняються від

загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень. Вона пов'язана з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу.

Допитливість – здатність дивуватися; відкритість та інтерес до усього нового.

Точність – це відповідність ситуації.

Сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією.

Ці показники є вродженими, чи залежать від впливу середовища? Один із творців системи вимірювання творчих здібностей Е. Торренс [5] відзначав з цього приводу, що успадкований потенціал не є найважливішим показником майбутньої творчої продуктивності. В якій мірі творчі імпульси дитини набудуть характерну творчості залежність від впливу батьків та інших дорослих. Сім'я здатна розвинути або знищити творчий потенціал малюка ще у дошкільному віці.

Здібність виявляється у процесі оволодіння діяльністю, наскільки людина зі інших однакових умов швидко та ґрунтовно, легко й міцно засвоює способи організації та виховання її. Кожна людина має певні здібності, але різні види здібностей у різних людей розвинені неоднаково. Це залежить як від природних задатків (їхня різноманітність визначена генетично), типу вищої нервової діяльності (художній, миследіяльний, проміжний), так і від того, які задатки конкретна людина розвила в себе.

За широтою і спрямованістю здібності поділяють на загальні і спеціальні. Загальні здібності виявляються у всіх видах людської діяльності.

Спеціальні здібності – це психічні особливості індивіда, які сприяють успішному виконанню ним певного виду діяльності (технічної, організаторської, спортивної, музичної, літературної тощо). Велике значення для розвитку спеціальних здібностей мають відповідні задатки. **Задатки** – це породжені анатоμο-фізіологічні особливості нервової системи, мозку

людини. Вони є природною основою розвитку здібностей. Задатки переходять у спеціальні здібності лише в результаті їхнього розвитку в процесі активної діяльності людини, навчання і виховання. Навіть за наявності геніальних задатків вирішальну роль відіграє праця. Видатний американський винахідник Т. Едіссон говорив: «Геній – це на 1% натхнення, а на 99% потіння» [8].

Розвиненню здібностей сприяють знання. Чим глибші і ширші знання, тим більше можливостей для розвитку здібностей, для творчого підходу до роботи. Важливою умовою розвитку здібностей є **інтерес** до тієї роботи, до якої в людини виявляються здібності. Інтерес, що виступає як мотив діяльності, спонукає людину наполегливо працювати в обраній галузі, сприяє розвитку та вияву здібностей.

Людина індивідуальна в своїх здібностях не лише в плані якісному (одні здатні до музики, інші – до математики), а й кількісному. Так, якщо людина показує в якомусь виді діяльності кращі результати, ніж інші, то кажуть, що вона здібна. Кили ж ці результати дуже високі, тоді мова йде про талановитість.

Талант – це високий рівень розвитку здібностей, передусім спеціальних, що особливо успішно втілюються в певному виді діяльності. При цьому йдеться не тільки про високий рівень розвитку здібностей, а й про їхні особливості та своєрідність. Талант надає діяльності людини оригінального та своєрідного стилю і виявляється в різних сферах людської праці. Розвиток таланту передбачає наявність, з одного боку, здібностей, а з іншого схильності до певного виду діяльності, великого інтересу, бажання і напруженої праці. Схильність і здібності до праці – найважливіші складові справжнього таланту [2, с. 104 – 106].

Предметом спеціального психологічного вивчення здібності стали праці О. С. Чабана, С. В. Білоуса, Я. М. Несторовича, В. Т. Ящука, О. П. Венгера. Вчені-психологи основні риси творчої особистості класифікували за 7-ю ознаками:

1. мислення є незалежним і самостійним;
2. не бояться здатись смішними, коли вивчають і пропонують незвичні для решти людей способи вирішення питань;
3. важко входять у життя будь-якої соціальної групи;
4. уявлення про життя і суспільство, сутність власних вчинків, можуть бути неоднозначними;
5. характерні довірливість і прагнення об'єднати дані з різних галузей науки і практики;
6. зберігають дитячу властивість живо і образно сприймати навколишню дійсність, їх сприймання світу постійно оновлюється і доповнюється.
7. мислять, ніби збавляючись, без видимої напруги породжують нові незвичні ідеї [7, с. 87].

Особливу увагу потрібно приділяти розвитку загальних та професійних здібностей студентів. Студенти відрізняються за інтелектуальними здібностями, типом мислення, темпом просування у навчанні. Це необхідно враховувати при організації навчання, здійснювати диференціацію навчально-виховного процесу. Тут стане у пригоді спеціальна діагностика рівня готовності студентів до вивчення основних навчальних дисциплін, своєчасний контроль за їхньою успішністю. Для підвищення рівня навчальної діяльності необхідно продовжувати формувати у студентів загальні розумові дії й прийоми розумової діяльності, підсилювати мотивацію навчання, використовуючи традиційні й нові технології, сучасні інформаційні технології, які активізують й інтенсифікують навчально-пізнавальну діяльність.

Для викладача вищої школи важливо добре знати психологічні особливості навчання і виховання студента, особливості розвитку і типологію його особистості. Типи студентської молоді можна аналізувати за різними чинниками: у зв'язку з обраною професією, залежно від форми навчання – контрактної чи бюджетної, за ставленням до навчання та ін.

Наведемо кілька прикладів типології студентів, які зустрічаються у психолого-педагогічній літературі.

Типологія студентів за В.Т.Лісовським має такий вигляд:

Гармонійний – спеціальність обрав свідомо; відмінно навчається; займається науковою роботою; громадський активіст; глибоко і серйозно цікавиться літературою і мистецтвом; розвинений, культурний, комунікабельний, займається спортом; чесний, порядний, нетерпимий до недоліків; добрий і надійний товариш, користується авторитетом у колективі.

Професіонал – спеціальність обрав свідомо; навчається добре; зорієнтований на практичну діяльність; цікавиться літературою і мистецтвом; по можливості займається спортом; чесний, порядний, нетерпимий до недоліків; користується повагою в колективі.

Академік – спеціальність обрав свідомо; навчається тільки на «відмінно»; зорієнтований на аспірантуру; багато часу витрачає на науково-дослідну роботу.

Громадський активіст – властива яскраво виражена схильність до громадської діяльності, яка часто домінує над іншими інтересами та інколи негативно відбивається на навчальній і науковій активності, проте впевнений, що професію обрав правильно; цікавиться літературою і мистецтвом; заводій у сфері дозвілля.

Любитель мистецтв – навчається добре, але в науковій роботі участь бере рідко; інтереси спрямовані в сферу літератури і мистецтва; властиві розвинений естетичний смак, широкий кругозір, глибока художня ерудиція.

Старанний – вибрав спеціальність не зовсім усвідомлено, але навчається сумлінно, докладаючи максимум зусиль; мало комунікабельний; літературою і мистецтвом цікавиться мало, оскільки багато часу займає навчання; полюбляє відвідувати концерти, кіно, дискотеки; фізкультурою займається в рамках програми.

Середняк – навчається «як виходить», не докладаючи особливих зусиль, за принципом: «Отримаю диплом і буду працювати не гірше

інших»; над вибором професії задумується мало, проте переконаний: якщо вступив, то потрібно закінчити; старається навчатися добре, але від навчання задоволення не отримує.

Розчарований – здібний, але обрана спеціальність виявилася для нього мало привабливою, проте впевнений, що навчання треба завершити; старається навчатися добре, хоча задоволення від навчання не отримує; прагне ствердити себе в хобі, мистецтві, спорті.

Лідер – навчається, як правило, слабо, за принципом «найменшої затрати сил», але повністю задоволений собою; про своє професійне покликання всерйоз не задумується; у науково-дослідній і громадській роботі участі не бере; у студентській групі до нього ставляться як до «баласту»; інколи намагається злукавити, скористатися шпаргалкою, пристосуватися; коло інтересів в основному в сфері дозвілля.

Творчий – властивий творчий підхід до будь-якої справи; заняття, де необхідні посидючість, акуратність, виконавська дисципліна, його не захоплюють, тому навчається, як правило, нерівно, за принципом «мені це цікаво» чи «мені це нецікаво»; займаючись науково-дослідною роботою, шукає власне оригінальне розв'язання проблем, не рахуючись із думкою визнаних авторитетів.

Богемний – успішно навчається на так званих престижних факультетах; з висока ставиться до студентів, які оволодівають масовими професіями; прагне до лідерства серед собі подібних, до інших студентів ставиться зневажливо; «про все» трохи чув, хоча знання його вибіркові; у сфері мистецтва цікавиться головним чином «модними» течіями; завжди має «свою думку», відмінну від думки маси; завсідник кафе, модних дискотек [4].

Існує типологія сучасних студентів у жартівливій формі:

- з гострим розумом і посидючий (відмінник);
- з гострим розумом, але непосидючий (вчиться добре);
- тупий, але посидючий (вчиться задовільно);

- тупий і непосидючий (вчиться незадовільно) [4].

У цілому, нинішня модель ідеального студента – це молода людина з добрими інтелектуальними, духовно-культурними і моральними здібностями, яка має схильність до науки і спроможна самотійно, творчо, продуктивно мислити. Нажаль, нинішні реалії не завжди сприяють зростанню інтелектуальних можливостей студентів, розвитку почуттєвої сфери, диверсифікації схем мислення. Проте, студент – особистість, яка розвивається і змінюється, тому для розвитку його духовної культури необхідно створення якісно нового освітнього простору вищої школи, побудованому на засадах життєтворчості, самореалізації особистості, гуманістично-зорієнтованої педагогіки.

Висновки. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку творчих здібностей студентів показав, що існують протиріччя між внутрішнім світом, складністю знаходження самотності студента та формуванням яскравої, висококультурної індивідуальності. Тому важливо будувати весь навчально-виховний процес згідно з головною метою сучасної системи освіти – створення сприятливих умов для розвитку і творчої самореалізації кожної особистості. Тільки за таких умов, на нашу думку, можна сприяти розвитку й вихованню української молоді.

Література

1. Бондаренко А.Ф. Основы психологи: учебник для студентов гуманитарных вузов / А.Ф. Бондаренко. – К. : Освіта України. – 2009. – 328с.
2. Вітенко І. С. Основы психології: Підручник для студентів ВМНЗ III – IV рівнів акредитації / І. С. Вітенко, Т. І. Вітенко. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 255 с.
3. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти : Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 404 с.
4. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення / В.С. Лозниця. – К. : ЕксОб, 2003. – 304 с.
5. Торренс Э. П. Исследование творческих способностей [Електронний ресурс] : журнал www.wikipedia.org Вікіпедія (англ. Wikipedia) — це відкрита багатомовна вікі-енциклопедія.
6. Человек для самого себя. Пер. с англ. Э. Спировой. — М. : АСТ; АСТ Москва, 2009. — С. 10.
7. Основы загальної і медичної психології / За ред. І. С. Вітенка і О. С. Чабана. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 344 с.
8. А. В. Каменский «Эдисон и Морзе: их жизнь и научно-практическая деятельность», СПб., тип. Ю. Н. Эрлих, 1891.